

(Jan Pieter) de Keijser (1818-1878), stud. theol. Utrecht, pred. te Varsseveld 1845, Noordeloos 1849, Oude-water 1851, Arnhem 1852. Hij was bij de oprichting in 1870 bestuurslid van de Nederlandsche Protestanten Bond. Zie voor hem verder o.a. *BWGP* 3. N.B. De Keijser was al sinds 3 mei 1842 beroepbaar.

³² *Godsdienstig Weekblad en Kerkelijke Courant* 1 (1847), nr. 18 (6 mei). H.W. (Hendrik Willem) Tijdeman jr. (1823-1887), stud. theol. Leiden, pred. Vinkeveen 1847, Roosendaal 1850. Vgl. ook een anonieme proponent die zich een half jaar later onder de titel 'Toezegging van Beroep' in hetzelfde blad beklagde over het verschijnsel (nr. 44 (4 november)).

³³ P.M. (Petrus Marinus) Keller van Hoorn (1825-1907), stud. theol. Utrecht, pred. Baambrugge 1849, Noordwijk-Binnen 1859, Dordrecht 1860. Hij behoorde tot de moderne richting. Zie voor hem verder *NNBW* 4.

³⁴ *Groninger Courant* d.d. 4 september 1849. H.D. (Hendrik Daniël) du Saar (1825-1889), stud. theol. Utrecht, Santpoort 1849, Medemblik 1853-1879 (emer.).

³⁵ *BZ* 1849B, 364, vgl. voor de omzetting in een beroep: 475v.

³⁶ Hooyer, 71 (regl. art. 35, 36 en 37; bij gratiejaar zie art. 38), resp. *Hand. Syn. Herv. Kerk* 1856, 249 (regl.

de toezegging was: het zich verzekeren van een (gewilde) proponent zodat hij niet alsnog door een andere gemeente gebonden zou kunnen worden. Het 'Reglement op de Vacaturen' zette de zaak namelijk behoorlijk onder druk. Bij het vertrek van een predikant naar elders mocht het eerste beroep niet eerder dan na afloop van de maand van zijn ontslag worden uitgebracht, maar moest het uiterlijk drie (1857: twee) maanden na het begin van de vacature gebeurd zijn.³⁶ Bij een afnemend aanbod was het nog maar de vraag of precies dan een geschikte proponent beschikbaar was. Dan alsnog afwachten was een riskante optie. Mocht er op enig moment 'geen voortgang' in het beroepingswerk zijn, dan had het classicaal bestuur de bevoegdheid in te grijpen en had de kerkenraad het nakijken.³⁷

Afgezien van het woord toezegging moest het vaste spraakgebruik zich nog ontwikkelen. Het hiervoor genoemde *Godsdienstig Weekblad* kende de uitdrukking 'toezegging van beroep' wel, maar maakte er in de beroepingsberichten nog niet systematisch gebruik van. Het spraakgebruik van de kranten wisselde. In de *Groninger Courant* van 12 maart 1850 komt het met 'toezegging van het beroep' al dichtbij: 'Wilsum (klass. Deventer). Wegens het aanstaande vertrek van den w.e.w. heer Schorse naar Almelo, predikten hier 14 kandidaten, waaruit de kerkeraad den 3den Maart, na enz. de toezegging van het beroep gegeven heeft aan den eerw. heer Damste [Damsté] van Groningen.'³⁸

Het gebruik van het middel van de toezegging bleef althans in het beroepingsnieuws uitzonderlijk. In de *Boekzaal* bijvoorbeeld kwam het na de eerste vermelding in 1847 aanvankelijk maar beperkt voor, in 1848, 1850, 1851, 1854 en 1855 zelfs helemaal niet. Dat werd wezenlijk anders in 1856 met ineens vermelding van zeven verschillende gemeenten. Daarna bleef de toezegging voorkomen, zij het met wisselende aantallen. De kranten die eerder al sporadisch een toezegging hadden gemeld, volgden aarzelend.³⁹ Anders dan de uitvoeriger, meer verhalende berichtgeving van de *Boekzaal* gingen de kranten bij een gestage toename van het aantal toepasselijke gevallen de beknopte terminologie 'toezegging van beroep' hanteren. Het bericht in de *Oprechte Haarlemsche Courant* van 1 september 1859 stond wat dat betreft aan het begin van een lange reeks: 'Mijdrecht, 29 Augustus 1859. Toezegging van beroep in de aanst. vacature, werd heden door den kerkeraad gegeven aan den heer J.G.P. Muller Jr., kand. tot de H. D. bij het pr. kerkbest. van Noord-Brabant.'⁴⁰

De relatie tussen de toename van het aantal toezeggingen vanaf 1856 en zowel het aantal pas toegelaten als het totaal aantal beschikbare proponenten is enigszins gecompliceerd.⁴¹ Het aantal beschikbare proponenten groeide na 1857 snel en piekte in 1860